

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ**

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри географії
та екології
протокол № 2 від 09.09.2020 р.
в.о. завідувача кафедри
 (Давидов О.В.)

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Освітня програма Середня освіта (Географія)
Спеціальність 014.07 Середня освіта (Географія)
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Херсон 2020

1. Опис курсу

Назва освітньої компоненти	Фізична географія України
Тип курсу	Обов'язкова компонента
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Кількість кредитів/годин	6 кредитів / 180 годин
Семестр	V, VI семестри
Викладач	Ірина Охременко (Iryna Okhremenko), доцент, кандидат географічних наук, доцент кафедри https://orcid.org/0000-0001-9659-9043
Посилання на сайт	http://ksuonline.kspu.edu/enrol/index.php?id=3217
Контактний телефон, месенджер	(0552)326717 +380954030247 Viber
Email викладача:	i.v.okhremenko@ukr.net
Графік консультацій	Понеділок, 15:00-16:00, ауд. 621 або за призначеним часом
Методи викладання	лекційні заняття, практичні роботи, презентації, тестові завдання, індивідуальні завдання
Форма контролю	залік / екзамен

2. Анотація дисципліни:

Курс «Фізична географія України» є фундаментальним для фахівця в галузі географії. Знання закономірностей організації географічної оболонки в межах України є основою для формування наукового світогляду майбутнього вчителя/викладача або науковця. Вивчення даної дисципліни дозволить сформувати уявлення про особливості еволюції території України, її геолого-тектонічну будову, клімат, внутрішні води, ґрунтово-рослинний покрив та вплив на них антропогенних факторів, а також сучасну геоекологічну ситуацію в Україні.

3. Мета та завдання дисципліни:

Мета дисципліни: вивчення закономірностей генезису, еволюції та розподілу складових компонентів географічної оболонки в межах України.

Завдання:

теоретичні: вивчити фізико-географічні умови, особливості розподілу природних умов та природних ресурсів, а також трансформацію геосфери в межах території України;

практичні: набуття вмінь і навичок надання характеристики фізико-географічним умовам та ресурсам, показу географічного розташування об'єктів геосфери в межах України, характеристики фізико-географічних регіонів України.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Після успішного завершення дисципліни здобувач формуватиме наступні програмні компетентності та результати навчання:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі географічної освіти або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог до професійної та навчальної діяльності.

Загальні компетентності:

ЗК4. Здатність працювати в команді.

ЗК7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК 8. Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.

ФК 10. Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі (світу), материків і океанів, України.

ФК 11. Здатність розуміти та пояснювати особливості природних компонентів і об'єктів у сферах географічної оболонки, взаємозв'язки в ландшафтах.

ФК 13. Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати й пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України та свого регіону.

ФК 14. Здатність реалізовувати краєзнавчий підхід на уроках географії, у позакласній і позашкільній роботі з учнівською молоддю.

Програмні результати навчання:

ПР 12. Усвідомлює цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України.

ПР 14. Пояснює просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.

ПР 15. Описує основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їхніх компонентів, класифікує зв'язки й залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.

ПР 18. Застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно-географічні та суспільно-географічні явища і процеси, пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії.

ПР 19. Уміє характеризувати природні регіони, ландшафти й біогеоценози, пояснювати їхні особливості та взаємозв'язки, сформовані географічним положенням й іншими географічними чинниками (зокрема під час навчальних польових практик).

ПР 21. Характеризує і оцінює природні умови і ресурси, населення та господарство України, її роль і місце в сучасних суспільно-географічних процесах у світі; знає і розуміє географічні особливості свого адміністративного регіону.

5. Обсяг курсу на поточний навчальний рік

Кількість кредитів/годин	Лекції (год.)	Практичні заняття (год.)	Самостійна робота (год.)
6 / 180	38	34	108

6. Ознаки курсу

Рік викладання	Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Обов'язкова/вибіркова компонента
2020/2021	5, 6	014.07 Середня освіта (Географія)	3	обов'язкова

7. Технічне й програмне забезпечення (обладнання)

Ноутбук, персональний комп'ютер, мобільний пристрій (телефон, планшет) з підключенням до Інтернет для: комунікації та опитувань; виконання домашніх завдань; виконання завдань самостійної роботи; проходження тестування (поточний, підсумковий контроль).

Програмне забезпечення для роботи з освітнім контентом дисципліни та виконання передбачених видів освітньої діяльності: Програмне забезпечення MS Windows XP; Internet Explorer; Win RAR; Adobe Reader 9. Тестування на платформі Survio.

8. Політика курсу

Організація навчального процесу здійснюється на основі кредитно-модульної системи відповідно до вимог Болонського процесу із застосуванням модульно-рейтингової системи оцінювання успішності студентів. Зараховуються бали, набрані при поточному оцінюванні, самостійній роботі та бали підсумкового оцінювання. При цьому обов'язково враховується присутність студента на заняттях та його активність під час практичних робіт.

Недопустимо: пропуски та запізнення на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття (крім випадків, передбачених навчальним планом та методичними рекомендаціями викладача); списування та плагіат; несвоєчасне виконання поставленого завдання, наявність незадовільних оцінок за 50% і більше зданого теоретичного і практичного матеріалу.

9. Схема курсу

Тиждень, дата, години (вказується відповідно до розкладу навчальних занять)	Тема, план	Форма навчального заняття, кількість годин (аудиторної та самостійної роботи)	Список рекомендованих джерел (за нумерацією розділу 11)	Завдання	Максимальна кількість балів
Змістовий модуль 1. Геолого-тектонічна, геоморфологічна будова, клімат України					
http://www.ks.pu.edu/About/	1. Географічне положення, територія і межі України. Дослідження природних умов і природних ресурсів	Лекція -1 год., практичне	1-6, 16, 18	Підготувати конспект	1

Faculty/Faculty of biology geografeol/FBGE for students.aspx	України.	заняття - 2 год., самостійна робота – 8 год.		лекції Виконати завдання практичної роботи Здати теоретичний матеріал з теми	3 5
	2. Геолого-тектонічна, геоморфологічна будова України і ресурси надр. Геолого-тектонічна будова. Південний-захід Східно-Європейської докембрійської платформи. Палеозойська Західноєвропейська платформа. Палеозойська Скіфська платформа. Зона кіммерійсько-альпійської складчастості. Неотектонічні рухи. Основні етапи до четвертинної геологічної історії. Палеогеографія антропогену. Четвертинні зледеніння в межах України. Орографія та гіпсометрія. Геоморфологічна будова. Геоморфологічні рівні. Геоморфологічне районування. Корисні копалини. Паливні корисні копалини. Рудні корисні копалини. Нерудні корисні копалини. Гідрогазомінеральні корисні копалини.	Лекція - 7 год., практичне заняття - 6 год./ самостійна робота – 12 год.	1-6, 10-12, 17, 20, 21, 29, 30-32	Підготувати конспекти лекцій Виконати завдання практичної роботи Здати теоретичний матеріал з теми	3 9 18
	3. Кліматичні умови і ресурси. Кліматоутворюючі фактори. Радіаційний фактор клімату. Циркуляційні фактори клімату. Земна поверхня як кліматоутворюючий фактор. Розподіл кліматичних показників. Температура повітря. Режим зволоження. Опادي. Вітровий режим. Стихійні погодні явища.	Лекція - 2 год., практичне заняття - 2 год./ самостійна робота – 8 год.	1-5, 19, 20, 23	Підготувати конспект лекції Виконати завдання	2

	Сезонність погодних умов. Кліматичні ресурси. Кліматичне районування.			практичної роботи	3
				Здати теоретичний матеріал з теми	6
Змістовий модуль 2. <i>Моря, внутрішні води України. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ</i>					
http://www.kspu.edu/About/Faculty/Faculty_of_biology_geograf/ecol/FBGE_for_students.aspx	4. Моря, внутрішні води України. Фізико-географічна характеристика Чорного моря. Геологічна історія. Тектонічна будова. Геоморфологія дна та узбережжя. Кліматичні умови. Гідрологічні умови. Особливості органічного світу. Екологічні проблеми. Фізико-географічна характеристика Азовське моря. Геологічна історія. Тектонічна будова. Геоморфологія узбережжя. Кліматичні умови. Гідрологічні умови. Особливості органічного світу. Екологічні проблеми. Поверхневі води. Найбільші річки України. Найбільші озера України. Болота. Штучні об'єкти: канали, водосховища, ставки. Підземні води. Ґрунтові води. Гідрогеологічні регіони. Екологічні проблеми внутрішніх вод.	Лекція - 6 год., практичне заняття - 4 год./ самостійна робота - 8 год.	1-5, 7, 10, 12-15, 25	Підготувати конспект лекції Виконати завдання практичної роботи Здати теоретичний матеріал з теми	3 6 12
	5. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Ґрунтовий покрив. Ґрунти рівнинної частини. Ґрунти Українських Карпат та Кримських гір. Рослинність. Типи рослинності України: ліси, степи, луки, болота. Тваринний світ. Зоогеографічне районування.	Лекції - 4 год., практичне заняття - 4 год./ самостійна робота - 8 год.	1-5, 9-12, 18, 22, 26, 27	Підготувати конспект лекції Виконати завдання практичної	3 6

				роботи Здати теоретичний матеріал з теми	12
	6. Несприятливі природні процеси. Град. Смерчі. Суховії. Нагони. Заморозки. Ерозія. Абразія. Зсувні процеси.	Самостійна робота - 8 год.	1-5, 10-12, 32	Підготувати конспект теми Здати теоретичний матеріал з теми	2 6
Змістовий модуль 3. <i>Ландшафти і фізико-географічне районування України</i>					
http://www.kspu.edu/About/Faculty/Faculty_of_biology_geografecol/FBGE_for_students.aspx	7. Ландшафти України. Зміни ландшафтів за історичний час. Ландшафти України, їх типологія і класифікація. Типи і підтипи ландшафтів. Рівнинні ландшафти. Мішанолісові ландшафти. Широколистілісові ландшафти. Лісостепові ландшафти. Степові ландшафти. Гірські ландшафти.	Лекція - 2 год., практичні заняття - 2 год./ самостійна робота – 6 год.	1-5, 10-12, 24	Підготувати конспект лекції Виконати завдання практичної роботи Здати теоретичний матеріал з теми	1 3 6

	<p>8. Теоретико-методичні основи фізико-географічного районування. Принципи і методи фізико-географічного районування. Схема фізико-географічного районування України.</p>	<p>Лекція - 2 год., практичні заняття - 2 год./ самостійна робота – 6 год.</p>	<p>1-5, 12, 24, 28, 33</p>	<p>Підготувати конспект лекції</p> <p>Виконати завдання практичної роботи</p> <p>Здати теоретичний матеріал з теми</p>	<p>1</p> <p>3</p> <p>6</p>
Змістовий модуль 4. Регіональний огляд					
<p>http://www.ks.ru.edu/About/Faculty/Faculty_of_biology_geograf ecol/FBGE_for_students.aspx</p>	<p>9. Зона мішаних лісів. Поліський край. Волинське Полісся. Житомирське Полісся. Київське Полісся. Чернігівське Полісся. Новгород-Сіверське Полісся.</p>	<p>Лекція - 2 год., практичні заняття - 2 год./ самостійна робота – 6 год.</p>	<p>1-5, 24, 33</p>	<p>Підготувати конспект лекції</p> <p>Виконати завдання практичної роботи</p> <p>Здати теоретичний матеріал з теми</p>	<p>1</p> <p>2</p> <p>3</p>
	<p>10. Зона широколистяних лісів. Західно-Український край. Волинська височинна область. Мале Полісся. Розтоцько-Опільська горбогірна область. Західно-Подільська височинна область. Північно-Подільська височинна область. Прут-Дністровська височинна область.</p>	<p>Лекція - 2 год., практичні заняття - 2 год./ самостійна робота – 6 год.</p>	<p>1-5, 24, 33</p>	<p>Підготувати конспект лекції</p> <p>Виконати завдання</p>	<p>1</p> <p>2</p>

				практичної роботи Здати теоретичний матеріал з теми	3
	<p>11. Лісостепова зона. Дністровсько-Дніпровський лісостеповий край. Північно-Західна Придніпровська область. Північно-Східна Придніпровська область. Київська височинна область. Придністровсько-Східно-Подільська височинна область. Середньобузька височинна область. Центральна-Придніпровська височинна область. Південно-Подільська височинна область. Південно-Придніпровська височинна область. Лівобережно-Дніпровський лісостеповий край. Північно-Дніпровська терасова низовинна область. Південно-Дніпровська терасова низовинна область. Північно-Полтавська підвищенна область. Південно-Полтавська підвищенна область. Східно-Український лісостеповий край. Сумська схилово-височинна область. Харківська схилово-височинна область.</p>	Лекція - 2 год., практичні заняття - 2 год./ самостійна робота – 6 год.	1-5, 24, 33	Підготувати конспект лекції Виконати завдання практичної роботи Здати теоретичний матеріал з теми	1 2 3
	<p>12. Степова зона. Північностепова підзона. Дністровсько-Дніпровський північностеповий край. Південно-Молдавська схилово-височинна область. Південно-Подільська схилово-височинна область. Південно-Придніпровська схилово-височинна область. Лівобережно-Дніпровсько-Приазовський північностеповий край. Орільсько-Самарська низовинна область. Кінсько-Ялинська низовинна</p>	Лекція - 2 год., практичні заняття - 2 год./ самостійна робота – 6 год.	1-5, 24, 28, 33	Підготувати конспект лекції Виконати завдання практичної роботи Здати теоретичний	1 2

	<p>область. Приазовська височинна область. Приазовська низовинна область.</p> <p>Донецький північностеповий край. Західно-Донецька схилово-височинна область. Донецька височинна область.</p> <p>Задонецько-Донський північностеповий край. Старобільська схилово-височинна область.</p> <p>Середньостепова підзона.</p> <p>Причорноморський степовий край. Задніпровсько-Причорноморська низовинна область. Дніпровсько-Бузька низовинна область. Бузько-Дніпровська низовинна область. Дніпроовсько-Молочанська низовинна область. Західно-Приазовська схилово-височинна область.</p> <p>Південностепова (сухостепова) підзона.</p> <p>Причорноморсько-Приазовський південностеповий край. Нижньобузько-Дніпровська низовинна область. Нижньодніпровська терасово-дельтова область. Присивасько-Приазовська низовинна область.</p> <p>Кримський степовий край. Північно-Кримська низовинна область. Тарханкутська височинна область. Центральнокримська рівнинна область. Керченська горбисто-пасмова область.</p>			матеріал з теми	3
	<p>13. Українські Карпати.</p> <p>Передкарпаття. Зовнішні Карпати. Вододільно-Верховинська область. Полонинсько-Чорногірська область. Рахівсько-Чивчинська область. Вулканічні Карпати. Закарпатська низовинна область.</p>	Лекція - 2 год., практичні заняття - 2 год./самостійна робота – 6 год.	1-5, 8, 24, 33	Підготувати конспект лекції	1
				Виконати завдання практичної роботи	2

				Здати теоретичний матеріал з теми	3
	14. Гірський Крим. Передгірна лісостепова область. Головна гірсько-лісно-лісова пасмова область. Кримська південнобережна субсередземноморська область.	Лекція - 2 год., практичні заняття - 2 год./ самостійна робота – 6 год.	1-5, 24, 33	Підготувати конспект лекції	1
				Виконати завдання практичної роботи	2
				Здати теоретичний матеріал з теми	3
	15. Геоекологічна ситуація в Україні. Природоохоронні території. Заповідники і природні національні парки. Геосистемний моніторинг навколишнього проривного середовища в Україні. Конструктивно-географічні засади регіонального природокористування.	Лекція - 2 год., самостійна робота – 8 год.	1-5	Підготувати конспект лекції	1
				Виконати завдання практичної роботи	2
				Здати теоретичний матеріал з теми	3

10. Система оцінювання та вимоги

5 семестр

Модуль 1. Геолого-тектонічна, геоморфологічна будова, клімат України. Максимальна кількість балів за модуль – 50 (**9. Схема курсу**).

Модуль 2. Моря, внутрішні води України. Ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ. Максимальна кількість балів за модуль – 50 (**9. Схема курсу**).

6 семестр

Модуль 3. Ландшафти і фізико-географічне районування України. Максимальна кількість балів за модуль – 20 (**9. Схема курсу**).

Модуль 4. Регіональний огляд. Максимальна кількість балів за модуль – 42 (**9. Схема курсу**).

У п'ятому семестрі семестровий (підсумковий) контроль з освітньої компоненти «Фізична географія України» визначено навчальним планом як залік. Він виставляється на основі оцінювання поточної успішності. Максимальна кількість балів, яку може отримати здобувач, - 100.

У шостому семестрі - екзамен, за який можна отримати максимум 38 балів. Оцінка з дисципліни за цей семестр, що виставляється у «Відомість обліку успішності», складається з урахуванням результатів поточного (максимальна кількість балів – 62) та семестрового (максимальна кількість балів – 38) контролю і оформлюється: за національною системою, за 100-бальною шкалою та за шкалою ECTS

100-бальна система	Оцінка ECTS	Оцінка за національною системою	
		екзамен, диференційований залік	залік
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63		задовільно	

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Список рекомендованих джерел (наскрізна нумерація)

Основні

1. Ланько А.І., Маринич О.М., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. К.: Радянська школа, 1969. 268 с.
2. Маринич О.М., Ланько А.І., Шищенко П.Г., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. К.: Вища школа, 1982. 208 с.
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: [підручник] / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. - К.: Знання, 2006. 511 с. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Marynych_Oleksandr/Fizychna_heohrafiia_Ukrainy/
4. Фізична географія України: Робочий зошит для практичних та семінарських занять / О.В. Давидов, Д.С. Мальчикова, Р.П. Мельник. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2012. 103 с.

Додаткові

5. Атлас природных условий и естественных ресурсов Украинской ССР. М.: ГУГК, 1978. 183 с.
6. Бондарчук В.Г. Геологічна будова Української РСР. К.: Радянська школа, 1963. 375 с.
7. Бронфман А.М., Хлебников Е.П. Азовское море: Основы реконструкции. Л.: Гидрометиздат, 1985. 272 с.
8. Воропай Л.І., Куниця М.О. Українські Карпати. К.: Радянська школа, 1966. 166 с.
9. Геоботанічне районування Української РСР. Київ: Наукова думка, 1977. 303 с.
10. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах. / За ред. О.М. Маринича. Т. 1: А-Ж. К.: Укр. Рад. Енцикл., 1989. 414 с.
11. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах. / За ред. О.М. Маринича. Т. 2: З-О. К.: Укр. Рад. Енцикл., 1989. 480 с.

12. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах. / За ред. О.М. Маринича. Т. 3: П-Я. К.: Укр. Рад. Енцикл., 1993. 480 с.
13. Геология и полезные ископаемые Черного моря / Под ред. Е.Ф.Шнюкова. К.: Карбон ЛТД, 1999. 421 с.
14. Гидрометеорология и гидрохимия морей СССР. Азовское море // Под ред. Ф.С.Терзиева. Т.V. Спб.: Гидрометеоиздат, 1991. 237 с.
15. Гидрометеорология и гидрохимия морей СССР. Черное море // Под ред. Ф.С.Терзиева. Т.IV. Спб.: Гидрометеоиздат, 1992. 429 с.
16. Жупанський Я.І. Історія географії України. Львів: Світ, 1997. 264 с.
17. Загорій П.К. Четвертинні відклади Української РСР. К.: Вид-во Київського ун-ту, 1961. 550 с.
18. Заставний Ф.Д. Фізична географія України. Львів: Світ, 1994. 472 с.
19. Клімат України / За ред. В.М. Ліпінського, В.А. Дячука, В.М. Бабіченко. К.: Вид-во Раєвського, 2003. 343 с.
20. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні умови та ресурси України. Рівне: Вид-во УДАВГ, 1997. 175 с.
21. Природа Украинской ССР. Геология и полезные ископаемые / Под ред. Е. Ф. Шнюкова. К.: Наукова думка, 1986. 184 с.
22. Природа Украинской ССР. Животный мир / Под ред. В.А. Топачевского. К.: Наук. думка, 1985. 224 с.
23. Природа Украинской ССР. Климат / Под ред. К.Т. Логвинов, М.И. Щербаня. К.: Наук. думка, 1984. 227 с.
24. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. К.: Наук. думка, 1985. 218 с.
25. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды / В.Н. Грезе, Г.Г. Поликарпов, В.Д. Романенко и др. К.: Наук.думка, 1987. 224 с.
26. Природа Украинской ССР. Почвы / Н. Б. Вернандер, Д. А. Тютюник и др. К.: Наук. думка, 1985. 227 с.
27. Природа Украинской ССР. Растительный мир / Т.Л. Андриенко, О.Б. Блюм, С.П. Вассер и др. К.: Наукова думка, 1985. 208 с.
28. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис / За ред. М.Ф. Бойка. К.: Фітосоціоцентр, 1998. 120 с.
29. Рельєф України / [Б.О.Вахрушев, І.П.Ковальчук, О.О.Комлев, Я.С.Кравчук, Е.Т.Палієнко, Г.І.Рудько, В.В. Стецюк]; За заг. ред. В.В. Стецюка. К.: Слово, 2010. 688 с.
30. Рослый И.М., Кошик Ю.А., Палиенко Э.Т. и др. Геоморфология Украинской ССР. К.: Вища школа, 1990. 287 с.

31. Руденко В.П., Вацеба В.Я., Соловей Т.В. Природно-ресурсний потенціал природних регіонів України. Чернівці: Рута, 2001. 268 с.
32. Стецюк В.В., Рудько Г.І., Ткаченко Т.І. Екологічна геоморфологія України. К.: Слово, 2010. 368 с.
33. Физико-географическое районирование Украинской ССР / Под ред. В.П. Попова, А.М. Маринича, А.М. Ланько. К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. 683 с.